

HZ. PEYGAMBERİN FİİL VE TAKRİRLERİNİN DELİL DEĞERİ

Dursun AYGÜN

Diyanet İşleri Başkanlığı Müfettiş Yardımcısı

GİRİŞ

I- SÜNNETİN TARİFİ

Sünnetin, hadis, fıkıh ve usulü fıkıh açısından farklı tarifleri yapılmıştır. Biz, usulü fıkıh açısından, sünnetin tarifi üzerinde duracağız.

A- LÜGAT ANLAMI

Lügatta sünnet “alışılmış yol” demektir. Buna göre bir kişinin sünneti deyince, onun ister övülen ister yerilen sürekli ve çokça yapmayı alışkanlık haline getirdiği davranışları, tasarruflarında daima bağlı kaldığı, adeti, tarzı, yolu akla gelir.⁽¹⁾ Hz. Peygamber (s.a.v)’in şu hadisi şerifinde sünnet lügat anlamıyla kullanılmıştır:

“Kim güzel bir adeti başlatırsa, kendisine hem o davranışın hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin sevabı verilir. Yine kim bir kötü adeti başlatırsa, kendisine hem o davranışın, hem

de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin günahı yüklenir”⁽²⁾.

B- TERİM ANLAMI

“Hz. Peygamber (s.a.v)’den nakledilen söz, fiil ve takrirlerdir”⁽³⁾.

II- SÜNNETİN KISIMLARI

Yukardaki tariftten de anlaşıldığı gibi sünnet yapısı bakımından üç kısma ayrılmaktadır.

- (1) eş-Şeyh, Mansur Muhammed, *Kitabu Teysiri Usuli'l-Fıkıh*, Kahire, t.y., s. 45 v.d.; Şa'ban Zekiyiddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, Terc: Dönmez İ.Kafi, Ank. 1990, s.63; Zeydan Abdulkerim, *Fıkıh Usulu*, Terc: Özcan Ruhi, Ankara, 1979, s.208.
- (2) Müslim, İlim: 15; İbn Mace, Mukaddime : 14.
- (3) Hallaf, Abdulvahhab, *İlmu Usuli'l-Fıkıh*, Kuveyt, 1983, s.36; Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usulu*, İstanbul, 1988, s. 35; es-Sibai, Mustafa, *es-Sunnetu ve Mekanetuha fi't-Teşrii'l-İslami*, Beyrut, 1985, s. 47.

A- KAVLİ SÜNNET :

Hız. Peygamberin değişik münasebetlerle söyledikleri sözlerdir. “**Ameller ancak niyetlere göredir**”⁽⁴⁾ hadisi şerifi bu kısmın örneklerinden biridir.

B- FİİLİ SÜNNET :

Hız. Peygamberin yapmış olduğu fiillerdir. Peygamberimizin namaz, hac, oruç gibi ibadetlerle ilgili fiilleriyle, davacının yemini ve tek şahit göstermesi üzerine hüküm vermesi bu kısma örnek gösterilebilir.

C- TAKRİRİ SÜNNET :

Hız. Peygamberin huzurunda söylenen bir sözü veya yapılan bir fiili, bir hareketi veyahut gıyabında söylenen ve yapılan bir söz ve hareketten haberdar olduktan sonra, reddetmeksizin sukut emesidir.

Takriri sünnete şunları örnek gösterebiliriz:

1- Beraber yolculuğa çıkan iki arkadaş, su bulamadıkları için teyemmüm edip, namazlarını kırlarlar. Fakat daha sonra, vakit henüz çıkmadan su bulurlar, iki arkadaştan biri namazını iade eder, diğeri ise iade etmez. Durumu Hız. Peygambere anlattıklarında, her ikisinin fiilini de tasvip edip, iade etmeyene “**Sünnete isabet ettin, namazın sana yeter**”; iade edene ise “**Sana iki defa sevap var**” buyurdular.

2- Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderirken Hız. Peygamberin onun söylediklerini tasvip etmesi.⁽⁵⁾

III- FİİLİN TARİFİ

Hız. Peygamberin fiillerinden bahsedeciğimize göre fiilin tarifi ile Hız. Peygambere nispet edilen fiillerin durumu üzerinde durmamız yerinde olacaktır.

İbn Manzur fiili şöyle tarif etmiştir: “**Müteaddi olan veya olmayan her amelden kinayedir.**”⁽⁶⁾ Bu tarife göre fiil hakikatte, kişinin hareketi ve bu hareketin başkasına olan tesiridir.

Hız. Peygambere nispet edilen fiillerden maksat, bedeni ile yapmış olduğu hareket ve tesir ifade eden her türlü davranışlarıdır.

Hız. Peygamberin namaz, oruç, hac gibi ibadetleri ile yeme, içme, yatma gibi hareket ve tesir ifade eden davranışları fiillerine dahil olduğu gibi, eli ve başı ile işaret etmesi de fiilleri kapsamına girer. Çünkü bu işaretler bedeninin bir uzvu ile gerçekleşen hareketten ibarettir. Aynı zamanda zikir ve tesbih de Hız. Peygamberin fiillerine dahildir. Çünkü bunlar da dilin amellerindedir.

Hız. Peygamberin, Maiz’in recmi, mürtedin öldürülmesi, komşuya şuf’a hakkı ile hükmetmesi gibi bir takım hükümleri de fiilleri kapsamına girer. Hız. Peygamber, bu hükümlerin infazını bizzat kendisi yapmamış, kendisinin emri ile başkaları bu işi yapmıştır. Bu hükümlerin Hız. Peygamberin fiilleri kapsamına girmesinin sebebi şudur: Yasama ve yü-

(4) Buhari, Bed’u’l-Vahy:1.

(5) Hallaf, a.g.e. s. 36, 37; Sibai, a.g.e. s. 47, 48; Şeyh, a.g.e., s. 46, 47; Atar, a.g.e., s. 40.

(6) Lisānu’l-Arab, Mısır, 1302, XIV, 43.

rütme yetkisine sahip olan Hz. Peygamberdir. Verdiği hükümleri uygulamakla emrolunanlar vekilleri olup, namazın ikamesi, zekatın toplanması gibi hususlarda elçileri ve naibleri gibidirler. Fiil Hz. Peygambere aittir. Ancak o, hükmün infazına elçilerini ve naiblerini vekil tayin etmiştir.⁽⁷⁾

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBERİN FİİL VE TAKRİRLERİ

Bu bölümde Hz. Peygamberin fiil ve takrirlerinin kısımları ve hükümleri ile alimlerin bu konulardaki ihtilaflarını delilleri ile birlikte ortaya koymaya çalışacağız.

1- HZ. PEYGAMBERİN FİİLLE- RİNİN KISIMLARI VE HÜKÜMLERİ

Usulu fıkıh alimleri Hz. Peygamberin fiillerini şu kısımlara ayırmışlardır:

A- HZ. PEYGAMBERİN İNSAN OLARAK YAPTIĞI FİİLLERİ

Hz. Peygamberin, insan olmasının gereği olarak işlediği bir takım fiilleri vardır. Bunları ikiye ayırmak mümkündür:

1- Hiçbir kasıt olmaksızın, elinde olmayarak yaptığı fiilleri: Bir şeye sevindiğinde tebessüm etmesi, kızdığı anda ise kaşlarının çatılıp, yüz hatlarının gerilmesi, bir hastalıktan dolayı üzülmesi, yediği yemeğin tatlılığını veya ekşiliğini hissetmesi gibi fiilleri şer'an hiç bir hüküm ifade etmez.

Yine yaratılışının icabı olarak hoşagiden şeyleri sevmesi, üzücü ve çirkin

şeylerden hoşlanmaması da böyledir. Mesela tirit yemeğini, balı sevmesi, ke-ler etini yememesi gibi.

Ancak, şer'an yapılması istenen şeyleri sevmesi, yasaklanan şeyleri sevmemesi hüküm ifade eder ve bu konuda Hz. Peygambere ittiba edilir. Peygamberimizin temizlikte, saç taramada, ayakkabısını giymede ve hemen her işinde sağdan başlamayı sevmesi bunun bir örneğidir.⁽⁸⁾

2- Hz. Peygamberin insan olması sebebiyle bilerek ve isteyerek yaptığı fiiller. Yeme, içme, giyinme, oturup kalkma, uyuma, tedavi olma, ihtiyaçlarını karşılama gibi. Bu kısma giren fiiller şer'i bir hüküm ifade etmez, bu fiillerin örnek alınması ve onlara uyulması da gerekmez. Çünkü bu fiiller, her insanın mutlaka yapması zorunlu olan fiillerdendir ve Hz. Peygamberden bir insan olması sıfatıyla sadır olmuştur.

Hz. Peygamberin bu gruba giren fiilleri ibaha ifade eder. Yapılmasında se-vap, yapılmamasında günah yoktur.

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygambere bu tür fiillerinde uyardı. Onu buna sevke-den bu fiillerin mendup oluşu değil, Ra-sulullah'a olan derin sevgi ve bağlılığıdır.⁽⁹⁾

(7) Abdulkadir Muhammed el-Arusi, *Efalü'r-Rasül ve Delaletüha ale'l Ahkam*, Cidde, 1984, s. 37, 38.

(8) el-Eşgar, Muhammed Süleyman, *Efalü'r-Rasul ve Delaletüha ale'l Ahkami's-Şer'iy-ye*, Beyrut, 1988, I, 21 v.d.

(9) Hallaf, a.g.e., s. 42; ez-Zuhayli, Vehbe, *Usulü'l-Fıkıh*, Beyrut, 1986, I, 478; el-Amidi, Seyfuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-İhkam fi Usulü'l-Ahkam*, y.y., t.y., I, 159; Emiri Padişah, Muhammed Emin, *Teyriru't-Tahrir ala Kitabi't-Tahrir*, Daru'l-Fikr, y.y., t.y., III, 120; Abdulkadir, a.g.e., s. 145.

Ancak bu kısma dahil olan bazı fiilleri Rasulullah'ın devamlı olarak belirli bir şekil üzere yaptığı görülmektedir. Suyu üç defada içmesi, yemeği üç parmağı ile yemesi, yer sofrasında yemek yemesi, sağ tarafı üzerine uyuması gibi. Bazı alimler, Hz. Peygamberin bu fiilleri devamlı olarak bu şekilde yapmasının, bu fiillerin mendup olduğuna delalet ettiğini ifade etmişlerdir. Bazıları da bunun nedb ifade etmeyip, insan oluşun gerektirdiği bir şey olarak değerlendirmişlerdir.

Ancak herkesin kabul ettiği bir gerçek var ki, o da Hz. Peygamberin bu fiillerinin ister mubah, ister mendup olsun kemalde zirveyi temsil ettiği ve bunlara uymanın güzel olduğudur. Nitekim Hz. Abdullah b. Ömer'in bu tür fiillerde Hz. Peygamberi izleyip, ona uyduğunu daha önce belirtmiştik.⁽¹⁰⁾

Bir de, Hz. Peygamberin insan olarak yaptığı fakat ibadetlerle de alakası olan fiilleri vardır ki, bunlarda mendup olma yönü daha ağır basmaktadır. Peygamberimizin bayram namazına gidiş ve dönüş yollarının farklı olmasını, binit üzerinde hac etmesini buna örnek gösterebiliriz.⁽¹¹⁾

Hz. Peygamberden insan olması hesabı ile sadır olan bu tür fiillerin şer'i bir maksatla yapıldığına dair bir delil bulunursa bu fiiller şer'i bir hüküm ifade eder ve uyulması gerekir.⁽¹²⁾

B- HZ. PEYGAMBERİN YAŞADIĞI ÇEVRENİN ADETLERİNE UYGUN OLARAK YAPTIĞI FİLLER

Her toplumun, çeşitli ilişkilerini düzenleyen adet, gelenek ve görenekleri olduğu gibi, Hz. Peygamberin aralarında yaşadığı toplumun da kendilerine mahsus bir çok adetlerinin olduğu gayet açıktır. Peygamberimizin bazı fiillerine bu adetlerin yansması da doğal bir olaydır.

Hz. Peygamberin yaşadığı toplumun adetleri doğrultusunda olan bazı fiillerine şunları örnek olarak verebiliriz. Peygamberimizin yün veya kıldan yapılmış desenli bir giysi, cübbe, sarık ve takke giymesi, saçını uzatması, su kabı olarak deri kırba kullanması, sürme çekmesi, güzel kokular sürünmesi, sakallarını uzatıp bıyıklarını kısaltması.

Hz. Peygamberin adetlere bağlı olarak ortaya koyduğu bu ve buna benzer fiilleriyle, yaratılışı gereği yaptığı fiillerin hükmü genel olarak ibahadır. Ancak şu iki halde hüküm değişir:

1- Bu fiilleri emreden, ya da teşvik eden bir hadis varsa, o zaman bu fiillerin şer'i olduğu anlaşılır.

2- Bu fiillerin, sözlü olmayan bir karrine ile şeriatla irtibatının olduğunun ortaya konması. Ölünün kabrinde kibleye yöneltilmesi gibi ki bunun şer'i maksatla olduğu gayet açıktır.⁽¹³⁾

(10) Heytu, Muhammed Hasen, *el-Veciz fi Usul-i't-Teşri'*, Beyrut 1990, s. 290.

(11) Heytu, a.g.e., s. 291; Eşgar, a.g.e., I, 233.

(12) Hallaf, a.g.e., s.43.

(13) Eşgar, a.g.e., I, 237.

Bu hususu dikkate almadan, Hz. Peygamberin giyindiği gibi giyinmenin, saç sakal ve bıyık bırakmanın, Rasulullah'ın davranışlarına uygun hareket etmeye çalışmanın, müslümanlar açısından sevap kazanmaya vesile olmadığını söylemek doğru bir yaklaşım olmasa gerektir.⁽¹⁴⁾ Çünkü bu fiillerden bazıları hakkında rivayet olunan hadisleri gözardı etmek mümkün değildir.

Kütüb-i Sitte'de sakal bırakmayı emreden bir çok hadis varken, sakalın adetten olup sünnet olmadığını iddia etmek ne derece doğru olur? Bu hadislerden biri şöyledir:

“Müşriklere muhalefet edin, sakalları uzatın bıyıkları kırpın.”⁽¹⁵⁾

Sakal bırakmanın adet olduğu görüşünde olanlar, buradaki emrin lüzum ifade etmediğini bunun illetinin sakallarını kesip bıyıklarını uzatan müşrik, yahudi ve acemlere benzemeyi yasaklamak olduğunu, bu hususunda sakalın adet olduğunu ortaya koyduğunu ifade etmişlerdir. Üstad Ebu Zehra da bu görüşü tercih etmiştir.⁽¹⁶⁾

Ancak bu yaklaşım isabetli değildir. Çünkü bu emirlerde geçen gayri müslimlere muhalefet illeti şer'i ve muteberdir.⁽¹⁷⁾

HZ. PEYGAMBERİN DÜNYA İŞLERİYLE İLGİLİ FİİLLERİ

HZ. PEYGAMBERİN ticaret, ziraat, ordunun tanzimi, savaş ile ilgili yapılması gereken şeyler, hastalık tedavisi, idare ile ilgili tedbirler gibi, sırf kendi görgü ve tecrübesine dayanarak yaptığı davranışlar da uyulması gerekli bir teşri kaynağı sayıl-

maz. Çünkü bunlar genellikle vahye değil şahsi tecrübeye dayanmaktadır. Hz. Peygamberin kendisi de bu davranışlarını teşrii bir tasarruf olarak kabul etmemiş ve insanları buna uymakla mükellef tutmamıştır. Şu olaylar bu görüşü doğrulamaktadır:

HZ. PEYGAMBER, Medine'lilerin hürmelerini aşıladıklarını görünce onlara aşılamaamalarını tavsiye etti. Onlar da Rasûlullah'ın bu tavsiyesine uyarak aşılamaayı bıraktılar. Fakat o yıl meyve telef oldu. Hz. Peygamber bunu öğrenince **“Siz dünyanıza ait şeyleri daha iyi bilirsiniz”** buyurdu.⁽¹⁸⁾ Diğer bir rivayette ise şöyle buyurmuştur: **“O söylediğim şahsi kanaatten ibarettir, işe yararsa uyarınız. Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Şahsi kanaat hatalı da olabilir isabetli de. Fakat size Yüce Allah'tan bir şey söylersem, bilin ki asla Allah'a yalan nisbet etmem.”⁽¹⁹⁾**

Bedir Savaşı sırasında da böyle bir olay olmuştu. Hz. Peygamber orduyu bir yere konaklatmak isteyince, sahabeden biri, bunun Allah tarafından emredilmiş bir yer mi, yoksa şahsi görüş ve bir harp taktiği mi olduğunu sordu. Rasûlullah : **“Hayır: Şahsi görüş ve bir harp taktiği”** buyurunca sahabe buranın konakla-

(14) Başaran, Selman, “Fiili Sünetin Delil Değeri,” U. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı: 1, cilt: 1, s.14.

(15) Buhari, Libas: 64; Muslim, Taharet : 52; Tirmizi, Edeb: 18; Nesei, Taharet: 15.

(16) Ebu Zehra, Muhammed, **İslam Hukuku Metodolojisi**, Terc: Şener Abdulkadir, s. 101.

(17) Eşgar, a.g.e., I, 238.

(18) Müslim, Fadail: 141; İbn Mace: Ruhun: 15.

(19) İbn Mace, Ruhun: 15.

mak için uygun bir yer olmadığını gerekçeleriyle açıkladı ve uygun olan yeri gösterdi. Rasullullah da bu fikri kabul etti ve sahabinin tavsiyesini uyguladı.⁽²⁰⁾

D- Hz. PEYGAMBERİN KENDİ- NE MAHSUS FİİLLERİ

Peygamberimizin yaptığı, fakat sadece kendine mahsus olduğu şer'i delillerle sabit olan birtakım fiiller vardır. Bazıları şunlardır:

1- Dörtten fazla kadınla evlenmesi. Alluh'u Teala diğer müslümanlara en fazla dört kadınla evlenmeye izin vermiştir.⁽²¹⁾ Fakat Rasulullah Efendimizin dokuz kadınla evlendiğini biliyoruz. Tabiki bu sadece ona ait bir hükümdür.

2- Kendini mehirsiz olarak hibe eden kadınla evlenebilmesi. Bu konudaki ayet şöyledir: **“Bir de kendisini (mehirsiz) olarak Peygambere hibe eden ve Peygamberin de kendisini almayı dilediği kadını diğer müslümanlar değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helal kıldık)”**.⁽²²⁾

3- Gece teheccüd namazı kılması. Teheccüd namazı kılmak, şu ayetlerden anlaşıldığı gibi Peygamber Efendimize farz idi:

“Ey örtünüp bürünen (Rasûlüm)! Geceyi tamamen değil de yarısını, yahut yarıdan az eksigini veya fazlasını yatmadan (ibadetle) geçir...”⁽²³⁾

“Gecenin bir kısmında uyanarak, sana muhsus bir fazlalık olmak üzere namaz kıl.”⁽²⁴⁾

4- Visal orucu tutması: İftar etmeksiz-

zin arka arkaya bir kaç gün oruç tutmaya visal denir. Visal orucunun Hz. Peygambere muhsus bir ibadet olduğuna şu hadis delalet etmektedir:

Peygamberimiz bazen Ramazan'da visal orucu tutuyor ve ashabına bu şekilde oruç tutmayı yasaklıyordu. Fakat bazılarının ona **“ama sen visal orucu tutuyorsun”** demeleri üzerine Peygamber Efendimiz şöyle buyurdular:

“Ben sizin gibi değilim. Çünkü ben yedirilir ve içirilirim.”⁽²⁵⁾

Bu kısımda ele aldığımız bu ve buna benzer fiiller, sırf Hz. Peygambere hasır. Hiç bir müslüman ona has olan bu hükümlere iştirak edemez ve bu konularda ona uyamaz.⁽²⁶⁾ Yani bir müslüman dörtten fazla kadınla evlenemez, mehir vermeden bir kadını nikahlayamaz, teheccüd ona farz değildir. Visal orucu da tutamaz. Ancak teheccüd ve duha namazı gibi Hz. Peygambere farz olan bazı uygulamalar da ümmeti için menduptur. Fakat bu, hükümde iştirak sayılmaz.

E. Hz. PEYGAMBERİN BEYAN İÇİN OLAN (DİNİ AÇIKLA- YAN) FİİLLERİ

(20) Hallaf, a.g.e., s.43, 44; Zeydan, a.g.e., s. 213; Şa'ban, a.g.e., s.87.

(21) Nisa: 3.

(22) Ahzab: 50.

(23) Müzzemmil : 1, 4.

(24) İsra: 79.

(25) Müslim, Sıyam: 56; Buhari, Savm: 48.

(26) Hallaf, a.g.e., s. 44; Zeydan, a.g.e., s. 214; Atar, a.g.e., s. 39; Şa'ban, a.g.e., s. 87; Zuhayli, a.g.e., I, 487.

Beyan lügatte, izhar etmek açıklama manalarına gelir. İstilahta ise söylenen bir sözden veyahut yapılan bir işten ne kastedildiğini söz veya fiil ile açıklamaya denir.⁽²⁷⁾

Kur'an-ı Kerim'de, tefsir ve izah olunmadıkça manası anlaşılmayan kapalı bazı lafızlar vardır ki bunlara "mücmel" denir.⁽²⁸⁾ Hz. Peygamber, bu tür kapalı lafızları insanlara açıklamakla görevlendirilmiştir. Şu ayet bunun delilidir.:

"İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için..."⁽²⁹⁾

Hz. Peygamber, sözü ile olduğu gibi, fiili ile de Kur'an'ın mücmeline açıklık getirmiştir. Hz. Peygamberin bu tür fiilleri Kur'an'ın tamamlayıcısı sayılırlar ve bunların birer delil olduğuna kimsenin şüphesi yoktur. Bu fiilleri hangi mücmeli açıklamışsa onun hükmünü alırlar. Kur'an'daki mücmel hüküm vacip ise açıklayıcı fiilin hükmü de vaciptir. Mücmel mendup ise açıklayıcı fiil de mendup hükmünü alır.

Bir başka ifade ile Peygamber Efendimizin bu nevi fiilleri kendisi hakkında farz ise ümmeti hakkında da farzdır, vacipse vaciptir, mendupsa menduptur, müstehapsa müstehaptır.

Hz. Peygamberin fiillerinin beyan için olduğu ancak delille anlaşılır ve bu da iki şekilde olur:

1- Sarih Bir Söz:

a- Hz. Peygamberin şu sözlerini örnek olarak gösterebiliriz:

"Beni nasıl namaz kılıyor görmüş-

seniz öyle namaz kılın."⁽³⁰⁾ Bu hadisi şerif "**Namaz Kılın**"⁽³¹⁾ ayetini açıklayıcıdır. Kur'an'daki mücmel namaz emri, Rasulullah'ın namazların kaçar rekat olduğunu ve nasıl kılındığını fiilleri ile göstermesiyle açıklanmıştır.

b- "**Hac ibadetinizin yapılış şekillerini benden alınız (öğreniniz)**"⁽³²⁾ hadisi şerifi, Rasulullah'ın haccın edasıyla ilgili fiillerinin "**Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) o evi (Kabe'yi) haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır**"⁽³³⁾ ayetini beyan ettiğine delalet etmektedir.

2- Karine-i Hal:

Bazen de bir fiilin beyan için olduğu karine-i hal ile bilinir. Daha önce mücmel olarak gelip, ihtiyaç duyulmadan önce açıklanmayan mücmel bir hüküm, ihtiyaç anında beyan için geçerli olan bir fiille Rasulullah tarafından açıklanırdı. İhtiyaç anında beyanın gecikmesi ile karşı karşıya kalmamak için bu fiil beyan olarak kabul edilir. Zira ihtiyaç anında beyanın gecikmesi caiz değildir.

a- Hz. Peygamberin hırsızın elini bilekten kesmesi veya kesilmesini emretmesi. Çünkü bu uygulama şu ayetin maksadını açıklamak içindir:

(27) Serahsi, Ebubekr Muhammed b. Ahmed, **Usulu's-Serahsi**, Beyrut t.y., II, 26; Atar, a.g.e., s. 240.

(28) Atar, a.g.e., s. 214.

(29) Nahl: 44.

(30) Buhari, Ezan: 18.

(31) Bakara: 110.

(32) Nesai, Menasik: 220.

(33) Ali İmran: 97.

“Erkek hırsızla kadın hırsızın ellerini kesin.”⁽³⁴⁾

b- Peygamber Efendimizin, teyemmümde dirseklere kadar meshetme fiili. Bu fiilden maksatta şu ayeti beyan içindir:

“Yüzlerinize ve ellerinize sürün.”⁽³⁵⁾

Bu örnekler bu iki nassı mücmel olarak kabul edenlere göredir. Bazı alimler de bu naslarda geçen kesme ve el yıkamayla ilgili lafızları mutlak, Hz. Peygamberin bu konulardaki fiillerinin ise bu lafızları kayıtlayan bir kayıt kabul etmişlerdir. Mutlak lafzın kayıtlanması da bir açıklama ve beyan türüdür.⁽³⁶⁾

Hız. Peygamberin Zilhicce ayının dokuzunda Arafat'ta vakfe yapmasını da bu kısma örnek gösterebiliriz. Zira Allah, Arafat'ta vakfeyi emretmiş, fakat zamanını belirtmemiştir. Peygamberimizin bu fiili, bu konudaki ayeti beyan etmiştir.⁽³⁷⁾

F- HZ. PEYGAMBERİN BAŞKALARIYLA İLGİLİ (MÜTEADDİ) FİİLLERİ

Bu başlık altında ele alınan fiiller Hz. Peygamberin ceza, muamelat, insanlar arasında hükmetme (kaza) gibi konularda, başkalarıyla ilgili olan fiilleridir. Bu fiiller şu şekilde değerlendirilebilir:

1- Hız. Peygamberin bir kişi hakkındaki had, tazir gibi ceza uygulaması, cezaya sebep olan ve kişiye nisbet edilen fiilin masiyet olduğuna delalet eder. Bundan da cezalandırılan kişinin işlediği fiilin hükmü anlaşılır. Böylece bu tür fiil işleyen herkesin aynı cezaya çarptırılacağı da ortaya çıkar.

Bazıları bu neticeye, Rasûlullah'ın tenbihi ile varılabileceğini söylemişlerdir. Bu hususta karine-i halin olması da yeterlidir.⁽³⁸⁾

2- Hız. Peygamberin kendisine getirilen ve bakmış olduğu dava hadiselerini ispat şekli ümmeti için bağlayıcı olmayıp, delil ifade etmez. Bir davanın isbatında sadece Huzeyme'nin şahitliği ile yetinmesi bunun tipik bir örneğidir. Halbuki naslarda iki şahidin olması gerektiği açık olarak belirtilmiştir. Buradaki uygulama Rusulullah'ın takdiriyle olmuştur.

Dava konusu hadiselerin doğruluğunun farz edilmesi üzerine Hız. Peygamberin hüküm vermesi, ümmeti için delil teşkil eder.⁽³⁹⁾ Hız. Peygamberin şu sözleri de bunu teyit etmektedir:

Hız. Peygamber bir defa kapısı önünde kavga edenlerin yanına çıkarak şöyle buyurdu: **“Şüphesiz ben de sizin gibi bir insanım. Zaman olurki bana (sizden iki) hasım gelir de bazınız (haksızken) daha düzgün bir şekilde meramını anlatmış olabilir. Ben de o bellig sözleri doğru zannederek onun lehine hükmedebilirim. Binaenaleyh kimin lehine bir müslümanın hakkı ile hükmettimsen (bilsin ki) bu hak ateşten bir parçadır: İster onu alsın ister bıraksın.”⁽⁴⁰⁾**

(34) Maide : 38.

(35) Nisa: 43.

(36) Amidi, a.g.e., I, 159; Emiri Padişah, III, 120; Zeydan, a.g.e., s. 214. Zuhayli, a.g.e., I, 478; Şa'ban, a.g.e., s. 88; Heytu, a.g.e. s. 292.

(37) Eşgar, a.g.e., I, 290.

(38) Eşgar, a.g.e., I, 311.

(39) Hallaf, a.g.e., s. 44; Zeydan, s. 214.

(40) Buhari, Mezalim: 16.

G- HZ. PEYGAMBERİN MÜCERRED FİİLLERİ

Burada mücerred fiilden kastedilen; Hz. Peygamberin daha önce zikrettiği-miz fiil çeşitlerinin dışında kalan, delil olmadığı için de zikredilen kısımlara dahil edilmeyen fiillerdir.

İşte Peygamber Efendimizin, daha önce zikredilen fiillerden müstakil olarak, bizzat yaptığı ve durumu tam olarak açıklık kazanmamış olan bu fiillerinin, bizim açımızdan ne gibi hüküm ifade ettiği konusu davranışlarımız açısından çok önemlidir. Şimdi alimlerin bu husustaki değerlendirmelerini ortaya koymaya çalışalım.

1- MÜCERRED FİİLLERİN

KISIMLARI :

Bu tür fiiller ikiye ayrılır:

a- ŞER'İ VASFI BİLİNEN FİİLLERİ

Hz. Peygamberin vücup, nedb veya ibaha gibi şer'i vasfı bilinen mücerred fiilleri ümmeti hakkında bir teşridir ve ümmetin bu konudaki durumu Hz. Peygamberin durumu gibidir. Yani bu tür fiiller Hz. Peygamber hakkında vacip ise müminlere de vaciptir, mendupsa menduptur, mübah ise mübahtır. Bu durum ibadetler ve diğer fiiller için aynıdır.⁽⁴¹⁾ Bu hususla ilgili deliller bu çalışmanın Peygamberimizin fiillerinin delil oluşuyla ilgili ikinci bölümünde ele alınacaktır.

b- ŞER'İ VASFI BİLİNMEYEN FİİLLERİ

Bu tür fiilleri bazı alimler şöylece ikiye ayırmışlardır:⁽⁴²⁾

ba- Allah'a yakınlık maksadı taşıdığı belli olan fiilleri,

bb- Allah'a yakınlık maksadı taşıdığı belli olmayan fiilleri,

Peygamber Efendimizin bu her iki çeşit mücerret fiilleri hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları bu fiilleri müminler için vacip kabul ederken, bir kısım alimler mendup, bir kısmı da mübah olduğunu belirtmişlerdir. Bazı alimler ise tevakkuf edilmesi lazım geldiğini, yani hemen hüküm verilmeyip fiilin vacip, mendup veya mübah olduğunu gösteren başka deliller aramak gerektiğini ifade etmişlerdir.⁽⁴³⁾

Usulu fıkıh kitaplarında bahsettiğimiz dört görüşün mezhep imamlarına nisbeti hakkında çok çelişkili kayıtlara rastlanmaktadır. Öyle ki İmam Malik, Şafii ve Ahmed b. Hanbel'den her birine farklı üç görüş nisbet edilmiştir. Ayrıca her mezhebin içinde, bu konuda farklı görüşler ileri süren alimler bulunmakta-

(41) Heytu, a.g.e., s. 292; en-Nesefi, Ebu'l-Berakat Hafızuddin, **Keşfu'l-Esrar ale'l-Menar**, Beyrut, 1986, II, 161; Emiri Padişah, a.g.e., III, 121; Zuhayli, a.g.e., I, 479; Şa'ban, a.g.e., s. 89; Serahsi, a.g.e., II, 87; el - Buhari, Abdulaziz, **Keşfu'l-Esrar ala Usuli'l-Bezdevi**, İstanbul, 1307, III, 919.

(42) Emiri Padişah, a.g.e., III, 122 v.d.; Amidi, a.g.e., I, 160; el-Cuveyni, İmamı'l-Harameyn Ebu'l-Meali, **el-Burhan fi Usuli'l-Fıkıh**, Kahire, 1400, I, 488.

(43) Amidi, a.g.e., I, 160; Cuveyni, a.g.e., I, 488 v.d.; Emiri Padişah, a.g.e., III, 122.

dır.⁽⁴⁴⁾ Durum böyle olunca görüşlerin sahiplerine nisbetinden ziyade görüşler, delilleri ve yapılan tercihler üzerinde durmak daha uygun olacaktır.

2- MÜCERRED FİLLER

HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

Hız. Peygamberin mücerred fiilleri hakkında karşımıza çıkan dört görüş ve delilleri üzerinde durmak istiyoruz. Ancak konuyu fazla uzatmamak için, görüşler hakkında ileri sürülen delillerden sadece birkaç örnekle yetineceğiz.

a-VÜCUP GEREKTİRİR GÖRÜŞÜ

Hız. Peygamberin mücerred fiillerinin vücup gerektirdiğini iddia edenlerin delil gösterdikleri bazı ayetler şunlardır:

aa- **“Emrine aykırı davrananlar sakınsınlar”**⁽⁴⁵⁾.

Bu ayette Hız. Peygamberin emrine muhalefet edenler şiddetle uyarılmıştır. Buradaki emrin manası ise fiildir. Öyleyse Hız. Peygamberin fiiline muhalefetten sakındırma, onun fiiline muvafakat etmeyi vacip kılmaktadır.⁽⁴⁶⁾

Bu ayetin delil gösterilmesine; ayetteki **“emr”** lafzını hakikatte fiil manası ifade etmediği, **“sözlü emir”** anlamına geldiği gerekçeleriyle karşı çıkmıştır.⁽⁴⁷⁾

ab- **“O’na uyun...”**⁽⁴⁸⁾

Bu ayetteki emrin zahiri vücup ifade eder. Rasulullah’a ittiba O’nun yaptığıнын aynısını yapmak, sözlerine uymak demektir.⁽⁴⁹⁾

Bu delile şöyle cevap verilmiştir: Fi-

ilin aynısını yapmak (Mümasele), o fiilin aynısını yapmayı gerektirir ki vacip olan budur. Peygamberimizin mübah ya da mendup olarak yaptığını vacip olarak yapmak ittiba sayılmaz.⁽⁵⁰⁾

Bu hususta delil olarak ileri sürülen hadislerden birisi şöyledir:

Hız. Peygamber namazda ayakkabılarını çıkardığı zaman, sahabeler de çıkardılar. Rasulullah onların bu davranışlarını tasvip etti ve kendisinin ayakkabılarını niçin çıkardığını açıkladı.

Bu delile de şöyle cevap verilmiştir: Sahabelerin namazda ayakkabılarını çıkarmaları, Hız. Peygamberin fiiline değil, daha önceki sözüne dayanmaktadır. Zira Rasulullah daha önce **“Beni namaz kırlarken nasıl görmüş iseniz, siz de öyle kılınız”**.⁽⁵¹⁾ buyurmuştur. Onlar da Rasulullah’ın bu fiilini beyan kabul etmişler ve buna binaen ayakkabılarını çıkarmışlardır.

Bir de Rasulullah’ın mutlak fiili, kendisine uymayı vacip kılmaz. Eğer böyle olsaydı, Rasulullah’ın **“Ayakka-**

(44) Emiri Padişah, a.g.e., III, 122; Amidi, a.g.e., I, 160; Eşgar, a.g.e., I, 322 v.d.

(45) Nur: 63.

(46) er-Razi, Fahreddin, **el-Mahsul fi Usulî’l-Fıkh**, Beyrut, 1988, I, 503; el-Baci, Ebu’l-Velid Süleyman, **İhkamü’l-Fusul fi Ahkamî’l-Usul**, Beyrut, 1989, I, 223; el-Ezmevi, Siracüddin Mahmud, **et-Tahsil mine’l-Mahsul**, Beyrut, 1988, I, 435.

(47) Razi, a.g.e., I, 505; Amidi, a.g.e., I, 165.

(48) Araf: 158.

(49) Amidi, a.g.e., I, 162; Razi, a.g.e., I, 503.

(50) Amidi, a.g.e., I, 165; Eşgar, a.g.e., I, 357.

(51) Buhari, Ezan: 18.

bılarınızı niçin çıkardınız?” sözünün bir anlamı olmazdı.⁽⁵²⁾

Hız. Peygamberin mücerret fiillerinin vücup ifade ettiğini savunanların delilerinden biri de icmadır. Sahabeler karşılaştıkları meseleleri halletmek için Hız. Peygamberin fiillerine müracaat etmişler ve o fiilleri icma ile kabul ederek, bunlara ittiba etmişlerdir. Bu da onların Hız. Peygamberin fiillerine uymayı vacip kabul ettiklerini göstermektedir. Bu hususa delil olarak gösterdikleri hadislerden birisi şudur:

Sahabeler, inzal olmayan cinsi münasebetten dolayı gusletme konusunda ihtilafa düşünce, Hız.Ömer birini Hız. Aişe'ye göndererek bu durumu sordurdu. Hız. Aişe de Rasulullah'ın ve kendisinin bundan dolayı guslettiklerini haber verdi. Bunun üzerine sahabeler bununla amel ettiler.

Sahabelerin bu konuda sadece Hız. Peygamberin fiiliyle yetinmeleri onların, fiilinin vücup ifade ettiğinde icma ettiklerini gösterir.⁽⁵³⁾

Bu delile şöyle itiraz edilmiştir: Hız. Peygamberin buradaki fiili **“Eğer cünüp iseniz boy abdesti alın”**⁽⁵⁴⁾ ayetini beyan içindir. Peygamberimiz bu fiili ile guslü gerektiren cinsi münasebet şeklini açıklamıştır. Eğer bu fiil vacibi beyan için olursa vücupa delalet eder. Buradaki vücup fiilden değil, Hız. Peygamberin şu sözünden anlaşılmalıdır⁽⁵⁵⁾:

“Hitan (sünnet mahalli) hitanı geçince gusül vacip olur.”⁽⁵⁶⁾

Vücup görüşünün sahiplerinin ileri sürdükleri akli delillerden birisi şöyledir: Hız. Peygamberin fiillerinin vacip kabul edilmesi ihtiyat bakımından en uygun olanıdır. Böylece üzerimize vacip olan bir şeyi terketmekten emin oluruz. Hilal görünmediği zaman, Ramazan'ın otuzuncu gününde oruç tutmak gibi. Halbuki o gün Şevval'e ait olabilir. Bununla birlikte o gün ihtiyaten oruç tutulur.

Bu iddia şöyle cevaplandırılmıştır: İhtiyat vücupu sabit olup, edasında şüphe edilen şey içindir. Beş vakit namazdan birini kılmayı unutup, hangisini unuttuğunu da bilmeyen kişinin ihtiyaten beş vakti de kılmasının vacip olması gibi. Ya da ihtiyat, sabit olması asıl olan şeyde olur. Ramazan'ın otuzuncu gününde oruç tutmak gibi. Çünkü burada asıl olan, o günün Ramazan ayına ait olmasıdır. Şevval ayına ait olması ise bir ihtimaldir.⁽⁵⁷⁾

Hız. Peygamberin mücerred fiillerinin vücup ifade ettiğini iddia edenlerin ileri sürdükleri delillerin bir bir reddedilmesi, bu görüşün isabetli olmadığını göstermektedir.

(52) Serahsi, a.g.e., II, 88; Emiri Padişah, a.g.e., III, 124.

(53) Amidi, a.g.e., I, 163; Emiri Padişah, a.g.e., III, 125.

(54) Maide:6.

(55) Amidi, a.g.e., I, 168; Emiri Padişah, a.g.e., III, 126.

(56) Muvatta, Taharet: 71.

(57) Emiri Padişah, a.g.e., III, 126; a.g.e., I, 169.

b- VUKUF GEREKTİRİR GÖRÜŞÜ

Hız. Peygamberin sıfatı meçhul olan mücerred fiiller konusunda tavakkuf edilmesi, yani başka delil olmadan belirli bir hükme hamledilemeyeceğini savunanların ileri sürdükleri delil şudur:

Hız. Peygamberin bu nevi fiillerini kendine muhsus olma ihtimali bulunduğu gibi, vacip, mendup, ve mübah olma ihtimali de vardır. Bundan dolayı tavakkuf edilmesi gerekmektedir.⁽⁵⁸⁾

Bu tür fiillerin Hız. Peygambere mahsus olabileceği iddiası doğru değildir. Çünkü Hız. Peygamberin fiillerinin tamamı bu fiillerin kendine mahsus olduğuna dair bir delil bulunmadığı sürece, teşri içindir, hüküm ifade eder. Hız. Peygamber de müslümanlar için en mükemmel bir örnek olduğunu ifade eden ayet⁽⁵⁹⁾ onun fiillerine ittibayı caiz kılan bir nasır. Bu nas ile amel etmeye mani olan bir delil olmadığı müddetçe, bu nas ile amel edilir. Buna mani olan delil de, bu fiilin Hız. Peygambere mahsus olduğunu beyan eden delildir. Hız. Peygambere mahsus olan fiillerin sayısı az olup, bunlar da zaten naslarla bildirilmiştir.⁽⁶⁰⁾

Hız. Peygamberin bu tür fiillerinin vücup ifade etmediğini daha önce ortaya koymuştuk. Öyleyse geriye nedb ve ibaha kalmaktadır.

Sıfatı belli olmayan mücerred fiillerden Allah'a yakınlık maksadı taşıyan fiiller nedb ifade eder. Çünkü Rasulullah'ın bu fiili yapması, fiilin terketmek-

ten evla olduğunu ortaya koyar. Allah'a yakınlık maksadı taşıyan en asgari hükmü de nedb olduğuna göre, bu fiilleri nedb'e hamletmek gerekir. Çünkü bu konuda yakinen bilinen budur.

Sıfatı belli olmayan mücerred fiillerden Allah'a yakınlık maksadı taşımayan fiilleri de ibahaya hamledilir. Çünkü Rasulullah'ın bu tür fiili, bu fiilin yapılabileceğini ortaya kor ki bu da ibahadır ve burada yakinen bilinen de budur.⁽⁶¹⁾

c- NEDB GEREKTİRİR GÖRÜŞÜ

Bazıları da Hız. Peygamberin mücerred fiillerinin nedb ifade ettiğini söylemişlerdir ki bundan kastedilen de şudur: Hız. Peygamberin mücerred bir fiili, ister vücup, nedb veya ibaha için olsun isterse Allah'a yakınlık maksadı bilinsin veya bilinmesin, ümmeti hakkında nedb ifade eder. Bu konudaki delilleri de şunlardır:

1- Teessi ayetinde⁽⁶²⁾ Allah'u Teala "leküm" (sizin için) ifadesini kullanmıştır ki bu da vücup ifade etmez. Eğer Hız. Peygamberin fiillerine ittiba vacip olsaydı Allah'u Teala "aleyküm" buyururdu.⁽⁶³⁾

Bu Ayeti Kerime Hız. Peygamberin fiillerine ittibanın vacip olduğuna delalat etmez, fakat teessiye, ittiba etmeye delalet

(58) Razi, a.g.e., I, 503; Ezmevi, a.g.e., I, 435.

(59) Ahzab: 21.

(60) Sarahsi, a.g.e., I, 89; Emiri Padişah, a.g.e., III, 127.

(61) Amidi, a.g.e., I, 170; Eşgar, a.g.e., I, 326.

(62) Ahzab: 2.

(63) Ibn Hazm, el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam, Beyrut, 1983, IV, 48.

eder. Rasûlullah'a ittiba da, o fiilleri hangi sıfat üzere yapmış ise, ancak o şekilde yapmakla gerçekleşir. Yani Hz. Peygamberin vacip olarak yaptığı fiili, bizim de vacip olarak, mendup olarak yaptığını mendup olarak, mübah olarak yaptığını mübah olarak yapmamız gerekir. Fakat Rasûlullah'ın vacip yada mübah olarak yaptığı şeyi bunun aksine mendup olduğuna inanarak yapmak ittiba sayılmaz.⁽⁶⁴⁾

2- Hz. Peygamberin fiillerinin çoğu mendup kabilindedir.

Bu delile de şöyle cevap verilmiştir. Hz. Peygamberin fiillerinin çoğu mübah kabilindedir. Çünkü yakinen bilinen ibahadır. Fiilin ibahanın dışında bir hükme delalet etmesi başka bir delil ile sabit olur.⁽⁶⁵⁾

d- İBAHA GEREKTİRİR GÖRÜŞÜ

Bazıları ise Hz. Peygamberin mücerred fiillerinin ümmeti hakkında ibaha ifade ettiğini savunmuşlardır. Buna da gerekçe olarak Hz. Peygamberin mücerred fiillerine ittibanın şer'an matlup olmadığını, fiiller de asıl olan husus da ibaha olup, bunu değiştirecek bir delilin olmadığını ileri sürmüşlerdir.⁽⁶⁶⁾

Ancak bu görüşünde isabetli olmadığı ortadadır. Çünkü çalışmamızın ikinci bölümünde zikredeceğimiz deliller, Hz. Peygamberin fiillerinin hüküm ifade edip, ümmeti hakkında bir hüccet olduğuna, bu fiillere ittiba etmenin de şer'an ümmetinden istendiğine açıkca delalet etmektedir.

Nedb ve ibaha görüşünde olanlar, bununla eğer şer'i vasfı belli olsun, olmasın Hz. Peygamberin bütün mücerred fiillerini ümmeti hakkında da sadece nedb veya ibaha ifade ettiğini kastediyorlarsa bunun isabetli olmadığı yukarıda kaydedilenlerden anlaşılmaktadır. Eğer sadece şer'i vasfı belli olmayan fiilleri kastediyorlarsa bu da isabetli değildir. Çünkü ibaha görüşü, fiili mendup kılan Allah'a yakınlık unsurunu gözardı ederken, nedb görüşü de bir delil olmaksızın mübah bir fiile ziyade bir sıfat olan mendupluk iddia etmektedir.

II- HZ. PEYGAMBERİN TAKRİRLERİ :

Rasûlullah'ın takriri sünnetinin müslümanlar açısından nasıl bir hüküm taşıdığı konusu da üzerinde durulması gereken hususlardandır. Bu başlık altında bu konuyu incelemeye çalışacağız. Daha önce takriri sünnetin tarifini verdiğimiz için burada takrirlerinin kısımları ve hükmü üzerinde duracağız.

A- HZ. PEYGAMBERİN

TAKRİRLERİNİN (TASVİP- LERİNİN) KISIMLARI:

Hz. Peygamberin takrirleri ikiye ayrılır:

1- GÖREREK TASVİB ETTİK LERİ (FİİLLERİ TASVİB ET- MESİ)

(64) Amidi, a.g.e., I, 170; Serahsi, a.g.e., II, 88; Razi a.g.e. I, 510.

(65) Emiri Padişah, a.g.e., III, 126; Amidi, a.g.e., I, 170.

(66) Amidi, a.g.e., I, 165; Eşgar, II, 241.

Rasulullah'ın gördüğü veya müslümanların yapıdığından haberdar olduğu bir davranışa karşı çıkmamasıdır.

Bulüğ çağına yaklaşmış olan çocukların mescidde kısa mızraklar ve kargılarla oynamalarına ses çıkarmaması, bayram günü iki cariye'nin kahramanlık şarkısı söylemelerine karşı çıkmaması⁽⁶⁷⁾, Halid, b. Velid'in keler eti yemesine ses çıkarmaması bu kısmın örneklerindedir.⁽⁶⁸⁾

Rasulullah'ın bu davranışlara karşı çıkmaması, bunların caiz olduğuna delalet eder.

2- İŞİTEREK TASVİP ETTİKLERİ (SÖZLERİ TASVİB ETMESİ)

Hiz. Peygamberin Müslümanlardan işittiği bir söze karşı çıkmamasıdır. Hiz. Peygamberin Muaz b. Cebel'i Yemen'e kadı olarak gönderirken **"Bir şeyin hükmünü Kitap'ta, Sünnet'te bulunmazsa ne ile amel edersin?"** buyurması üzerine Muaz'ın **"İctihadımla amel ederim"** demesini tasvip etmesi bu kısma örnek olarak gösterilebilir.⁽⁶⁹⁾

Peygamber Efendimiz takrir esnasında takındığı tavra göre bu takrirleri şu kısımlara ayırmak mümkündür.

1- Hiz. Peygamberin bir söz veya davranış beğendiğini gösteren bir işaret olmaksızın sadece susması ve karşı çıkmaması.

2- Hiz. Peygamberin bir söz ve davranış beğendiğini, ondan hoşnut olduğunu gösteren belirtilerle birlikte, o söz ve davranış tasvip etmesi. Bu belirtilerden bazıları şunlardır: Hiz. Peygamberin bir

söz veya davranış karşısında sevincini belli etmesi, o davranış ve sahibini övmesi veya tasvip ettiği fiile bizzat kendisinin de katılmasıdır.

3- Hiz. Peygamberin bir söz ve davranıştan rahatsız olduğunu, onu beğenmediğini gösteren belirtiler olduğu halde, o fiil ve söz karşısında sükût etmesi. Hiz. Peygamberin bu haldeki sükutu o davranışın mekruh olduğunu gösterir. Çünkü Rasulullah bu davranışının mekruh oluşunu, o davranıştan rahatsız olduğunu belirtmek suretiyle beyan etmiştir. Rasulullah'ın bu tür beyanı da bizim için delildir.⁽⁷⁰⁾

B- Hiz. PEYGAMBERİN

TAKRİRLERİNİN HÜKMÜ

Hiz. Peygamberin huzurunda söylenen bir söz veya yapılan bir fiile, bir harekete veyahut gıyabında müslümanların söylediği bir söz veya yaptığı bir davranıştan haberdar olduğu halde buna karşı çıkmayıp susması, bu tür davranışlarda bulunmada bir sakınca olmadığını ve bunların caiz olduğunu gösterir. Çünkü İslam'ı öğretmek ve ona aykırı düşen şeylerin yanlışlığını göstermek üzere gönderilen bir peygamberin, batıl ve İslam'ın kabul etmediği bir şey karşısında sessiz kalması düşünülemez. Usulcülerin cumhurunun görüşü de bu şekildedir.

(67) Zeydan, a.g.e., s. 216.

(68) Eşgar, a.g.e., II, 113.

(69) Şaban, a.g.e., s. 66.

(70) Eşgar, a.g.e., II, 100 v.d.; Amidi, a.g.e., I, 173; Emiri Padişah, a.g.e., III, 128.

Hız. Peygamberin huzurunda yapılan bir işi veya söylenen sözü, bundan memnuniyetini belli etmek ve bunları yapanları övmek suretiyle tasvip etmesi, yapılan hareketin ve söylenen sözün caiz ve mübah olduğuna daha açık ve daha kuvvetli bir şekilde delalet eder. Sevinç ve övgü olmadan yapılan takririn delalet yönü daha zayıftır.

Takriri sünnetin caiz oluşa delalet etmesinin bazı şartları vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

1- Hız. Peygamberin, tasvip ettiği fiil veya sözü, bizzat işitmek ve görmek suretiyle bilmesi ya da gıyabında olan bu tür fiil ve sözlerden nakl yoluyla haberdar olması gereklidir. Dolayısıyla Hız. Peygamberin bilmediği, haberdar olmadığı fiil ve sözler delil değildir.

2- Hız. Peygamberin bu tür davranışlara karşı çıkmaya muktedir olması.

3- Davranışı tasvip edilen kişinin itaatkar bir müslüman olması gerekir. Kafirin davranışlarına karşı çıkılmaması, o davranışın caiz olduğuna ittifakla delalet etmez. Hız. Peygamberin kafirin fiiline karşı çıkmaması, onun bu işten vazgeçmeyeceğini bilmesine bağlıdır.

4- Bu tür davranış daha önce Hız. Peygamber tarafından yasaklanmış olmamalıdır. Tasvip edilen davranış daha önce haram kılınmış ise, bu takrir Hanefilere göre o davranışın haram oluş hükmün neshedildiğine, Şafilere göre ise tahsis edildiğine delalet eder.

Hız. Peygamberin bu tür fiillere karşı

çıkması muktedir olması şartından onun korkması, çekinmesi ya da o anda başka bir şeyle meşgul olması veya unutması gibi bir takım maniler kastediliyorsa, bu şart doğru değildir. Çünkü Hız. Peygamber dini tebliğ etmekle emrolunmuş ve insanlardan gelecek her türlü kötülükten korunacağı Allah tarafından vadedilmiştir.⁽⁷¹⁾

Hız. Peygamberin takrirleri de, fiilleri gibi değerlendirilir. Buna göre başka delillere ve duruma bağlı olarak takrirler bazen vacip, bazen mendup ve bazen mübah olarak kabul edilebilir. Ancak bazı alimler takrirlerin yalnız mübah hükmü taşıdığını söylemişlerdir.⁽⁷²⁾

İKİNCİ BÖLÜM

I- Hız. PEYGAMBERİN

FİİLLERİNİN DELİL DEĞERİ

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in kendine mahsus olmayıp daha önceki bir hükmü açıklamak için de olmayan ve vacip, mendup veya mübah olma gibi şer'i sıfatı bilinen fiillerinin delil değeri hakkında ihtilaf edilmiştir.

Dört mezhep imamının da aralarında olduğu Cumhura göre Hız. Peygamberin fiili sünneti de kavli sünneti gibi şer'i bir delil olup mükelleflerinin davranışları hususunda Allah'ın koyduğu hükümlere delalet eder. Ümmeti de Hız. Peygamberin bu fiillerine ittiba etmekle mükellef olup,

(71) Amidi, a.g.e., I, 173; Emiri Padişah, a.g.e., III, 128; Eşgar, a.g.e., II, 104 v.d.; Abdulkadir, a.g.e., s. 232.

(72) İbn Hazm, a.g.e., IV, 56; eş-Şatibi, Ebu'l-İshak İbrahim b. Musa, el-Muvafakat fi Usuli'l-Şeria, Beyrut, t.y., IV, 67.

Hız. Peygambere vacip olan bir fiil ünme-
tine de vaciptir, mendupsa menduptur,
mübah ise mübahdır. Bu durum ibadetler
ve diğler fiiller bakımından aynıdır.

Ebu Ali b. Hallad Hız. Peygamberin
fiillerinden sadece ibadetlerle ilgili olan-
lara ittibanın vacip olduğunu muamelat,
evlenme boşanma vb. fiillerine ise ittiba
etmenin gerekmediğini söylemiştir.

Bazıları ise Hız. Peygamberin fiillerine
uymanın caiz olmadığını iddia etmiştir.⁽⁷³⁾

Bu konuda Cumhurun delilleri şun-
lardır:

A- KİTAPTAN DELİLLER

Kur'an-ı Kerim'de ki bazı ayetler bu
konuya delil teşkil etmektedir. Bu ayet-
lerden bazıları şunlardır:

**“Andolsun ki Rasulullah'da sizin
için Allah'a ve ahiret gününe kavuş-
mayı umanlar ve Allah'ı çok zikreden-
ler için en mükemmel bir örnek va-
dır”.**⁽⁷⁴⁾

Bu ayetteki **“usvetün”** kelimesi, bü-
tün fiillerinde kendisine uyulacak, arka-
sından gidilecek örnek, numune-i imtisal
demektir. Fiil de teessi yani tabi olma,
işin yapılış tarzı ve amacı bakımından
aynı olan bir fiil icra etmektir.

Bu ayet Rasulullah'ı uyulması gere-
ken en mükemmel bir şahsiyet olarak
takdim etmiş ve kendine muhsus olanla-
rı hariç bütün fiillerinin ünmeti hakkın-
da birer delil olduğunu açıkca ortaya
koymuştur.⁽⁷⁵⁾

Bazıları bu ayetin, Rasulullah'a sadece
savaşta sabretme hususunda uymaya mah-

sus olduğunu söylemeler de şu hadis bunun
doğru olmadığını ortaya koymaktadır:

Bir sefer esnasında sabah namazı vak-
tinde herkes uykuya daldığı için namaz
kılınamamıştı. Güneşin doğup yükselme-
sinden sonra Rasulullah sahabelere sabah
namazını kıldırıldı. Bunun üzerine bazıları
**“Bugünkü yaptığımız işin keffareti ne-
dir?”** diye aralarında fısıldamaya başladılar.
Bunu farkedenden Rasulullah Efendimiz
**“Bende sizin için mükemmel bir örnek
yok mudur?”** diye onları uyardı.

Rasulullah burada namazı kaza et-
mekle yetindi ve yapılan işin keffaretinin
bu olduğunu vurguladı. Bu da fiile iktida
etmekle ortaya çıkan şer'i bir hükümdür.
Görüldüğü gibi bu hadise Rasulullah'ın
savaşta sabretme fiilinden başka, diğler
fiillerine de ittiba etmenin gerekliliğini
ifade etmektedir.⁽⁷⁶⁾

2- Rasulullah'a ittibayı emreden bir-
çok ayeti kerime de onun fiillerinin delil
olduğunu ortaya koyar. Bu ayetlerden⁽⁷⁷⁾
biri de şudur:

**“De ki; eğer Allah'ı seviyorsanız
bana uyunuz ki Allah'ta sizi sevsin”.**⁽⁷⁸⁾

Allah'u Teala Hız. Peygambere tabi

(73) Amidi, a.g.e., I, 170, 171; Emiri Padişah,
a.g.e., III, 121; Ezmevi, a.g.e., I, 439; Razi,
a.g.e., I, 511.

(74) Ahzab: 21.

(75) Alusi, Ebu'l-Fadl Şihabuddin Mahmut, **Ru-
hu'l-Meani**, Beyrut, t.y., XXI, 168; Elmalılı
H. Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul,
1979, VI, 3883.

(76) Eşgar, a.g.e., I, 189 v.d.; Alusi, a.g.e., XXI, 167.

(77) Araf: 157, 158; Nisa: 80.

(78) Ali İmran: 31.

olmayı, vacib olan Allah sevgisinin lazımı kılmıştır. Eğer Hz. Peygambere ittiba lazım olmasaydı, bunun olmayışı vacib olan Allah sevgisinin olmamasını gerektirir ki bu da icma ile haramdır.⁽⁷⁹⁾

B- SÜNNETTEN DELİLLER

Bu hususa delalet eden bazı hadisler şunlardır:

1- Sahabelerden üç kişi Peygamberimizin ibadetini sormak için, Peygamberimizin hanımlarının evlerine geldiler. Onlara Hz. Peygamberin ibadeti hakkında bilgi verilince güya azımsıyarak **“Biz nerede, Rasulallah nerede? Muhakkak ki Allah Peygamberinin geçmiş olan ve gelecekte işlenmesi muhtemel bulunan bütün günahlarını bağışlamıştır”** dediler. Daha sonra onlardan biri, geceleri daima namaz kılmaya, diğeri her gün oruç tutmaya, üçüncüsü ise hiç evlenmemeye ahdetti. Peygamberimiz bu durumu öğrenince onlara şöyle dedi:

“Siz, şöyle şöyle söyleyen kimseler-siniz değil mi? Fakat şunu biliniz ve iyi düşününüz ki: Ben sizin Allah’tan en çok korkanız ve korunanızım. Bununla beraber ben (bazen) oruç tutarım, (bazı günlerde) tutmam. (Gecenin bir kısmında) namaz kılarım, (bir kısmında da) uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Her kim benim bu yolum (da gitmez de on) dan yüz çevirirse, benden değildir”.⁽⁸⁰⁾

Rasulullah Efendimizin kendi fiiline muhalefet eden bu kişilerin kararlarını tasvip etmeyip, reddetmesi, sonra da ken-

disine uymaları maksadı ile onlara kendi yaptığından haber vermesi, açıkca fiillerinin delil olduğunu ortaya koymaktadır.

H. Peygamber **“Her kim benim sünnetinden yüz çevirse benden değildir”** sözüyle genel bir kaide tesbit etmiştir. Burada sünnet lafzı genel olup, muayyen bir sebep üzerine varit olmuştur ki bu da fiillere iktidadır. Usulu fıkıh ilminde tesbit edildiği üzere, sebep şekli âmma kesinlikle dahil olur. Öyleyse Peygamberimizin fiilleri de sünnetin bir parçasıdır ve kavli sünnet gibi delil olarak kullanılır.

2- Peygamberimize bir şeyin hükmü sorulduğunda bazen kendi fiilini soruya cevap olarak zikrederdi. Eğer Peygamberimizin fiilleri delil olmasaydı bu yola başvurmazdı.⁽⁸¹⁾ Bu husustaki hadislerden birisi şudur:

Bir adam Rasulallah’a gelerek **“Ya Rasulallah, ben cünüp iken namaz vakti geliyor, o gün oruç tutayım mı?”** diye sordu. Rasulallah (s.a.v.):

“Ben cünüp iken de namaz vakti geliyor. Ama ben oruç tutuyorum” dedi.⁽⁸²⁾

C- İCMADAN DELİLLER

Sahabeyi Kiramın bir çok hükmün beyanında Hz. Peygamber’in fiillerine müracaat etmesi O’nun fiillerinin delil olduğunun kesin ispatıdır. Öyle ki onlar sayılamayacak kadar çok hükmün beyanı konusunda Rasulallah’ın namazına,

(79) Amidi, a.g.e., I, 171; Razi, a.g.e., I, 513; Ezmevi, a.g.e., I, 400.

(80) Buhari, Nikah: 1.

(81) Eşgar, a.g.e., I, 197; Abdülkadir, a.g.e., s. 19.

(82) Müslim, Sıyam: 13.

orucuna, haccına, alış-verişine, adab-ı muaşeratına, her konudaki uygulamalarına başvurmuşlar, Rasulullah'ın fiillerine ittibayı din olarak kabul etmişlerdir. İşte bu da Rasulullah'ın fiillerinin delil olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ayrıca sahabenin, Hz. Peygamber'in, fiillerinin ümmeti için hüccet olduğunu açıkça ifade ettiklerini görmekteyiz.⁽⁸³⁾ İşte bu ifadelerden bazıları şöyledir:

1- Hz. Aişe'ye oruçlunun hanımını öpmesi hakkında soru sorulduğunda şöyle buyurdu: **“Rasulullah bunu yaptı. Rasulullah'ta sizin için çok mükemmel bir örnek vardır”**.⁽⁸⁴⁾

2- Hz. Enes, kibleye yönelmeden eşeğinin üzerinde namaz kılınca, ona itiraz edenler oldu. Bunun üzerine dedi ki:

“Eğer Rasulullah'ın böyle yaptığını görmemiş olsaydım, bende yapmazdım”.⁽⁸⁵⁾

D- DELİLLER ETRAFINDAKİ ŞÜPHELER VE CEVAPLAR

Buraya kadar zikrettiğimiz deliller, Hz. Peygamberin fiillerinin ümmeti hakkında delil olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bazı alimler bu deliller hakkında ileri sürdükleri bir takım şüphelerden hareketle, cumhurdan ayrılarak, Hz. Peygamberin fiillerinin delil olmadığını, ya da sadece ibadetlerde delil olduğunu savunmuşlardır. Bu husustaki şüpheleri ve cevapları şöylece özetleyebiliriz:

Rasulullah'a ittibayı emreden ayetlerin umumi olmayıp, mutlak olduğu, Ra-

sulullah'ın kavli sünnetine ittiba etmeyi ifade ettiği iddia edilmiştir.

Bu şüpheye şöyle cevap verilmiştir: Mutlak olarak gelen hitap, ittiba sayılacak her hususta ittibanın sahih olmasını gerektirir.

“Bana ittiba edin” hitabındaki mutlak ifade, umum ifade etmese de Rasulullah'ın fiillerine ittiba etmemiz gerektiğini ortaya koyar. Çünkü Rasulullah'ın fiillerine ittiba O'na ittibadır.⁽⁸⁶⁾

Bir başka cevap ise şöyledir: İttiba mutlak olarak zikredildiğinde bundan, fiillere ittiba anlaşılır. Çünkü sözlere itaate **“ittiba”** değil, **“imtisal”** denir. Ancak sözlere itaate de mukayyed olarak ittiba denilebilir.⁽⁸⁷⁾

Bazı alimler bu konuda sünnet ve icmayı delil olarak kabul etmemişlerdir.⁽⁸⁸⁾ Bu husustaki şüpheleri şunlardır:

1- Bu meselede zikredilen hadisler haber-i vahid olduğu için delil olarak kabul edilemez.

2- Bu haberlerin çoğu ibadetler konusunda gelmiştir. İbadetlerin dışında kalan fiilleri kapsamaz.

Bu şüpheler yersizdir. Çünkü bu konuda zikredilen hadisler tek başına her

(83) Amidi, a.g.e., I, 171; Emiri Padişah, a.g.e., III, 122.

(84) Müsned, VI, 152.

(85) Müslim, Salatü'l-Müsafirin: 4.

(86) el-Basri Ebu'l-Huseyn, **Mu'temed fi Usuli'l-Fıkh**, Dimeşk, 1385, III, 384; Eşgar, a.g.e., I, 194.

(87) Eşgar, a.g.e. I, 194.

(88) Eşgar, a.g.e. I, 201.

ne kadar haber-i vahid olsalar da, bunlar hep beraber ele alındığında manevi tevatür ifade ederler.

Hız. Peygamberin fiillerine ittibayı sadece ibadetlere hasretmek te uygun değildir. Çünkü fıkıh kitaplarını incelediğimizde ibadetlerin dışında pek çok konuda Rasulullah'ın fiillerine delil olarak müraaat edildiğini görürüz. Sahabenin uygulamasının da böyle olduğunu biliyoruz.⁽⁸⁹⁾

Hız. Peygamberin fiillerinden sadece ibadetlerle ilgili olanlara uymanın vacip olduğunu söyleyenlerin şüphesi şudur: **“Beni nasıl namaz kılıyor görmüşseniz, öyle namaz kılın”**⁽⁹⁰⁾ hadisinin zahirî vücup ifade eder. Bu ve benzeri hadislerin mefhumu **“burada zikredilmeyenler vacip değildir”** şeklindedir.

Ancak bu hadisi şeriflerde herhangi bir tahsis olmadığı için, mefhumdan da söz edilemez. Kaldı ki Rasulullah'a uymayı emreden teessi ayeti genel olup, ibadetlerde ve diğer fiillerde bu ayetle amel etmek vaciptir.⁽⁹¹⁾

Kimin söylediği belli olmamakla beraber, bazıları da, Hız. Peygamberin fiillerine uymanın caiz olmadığını iddia etmiş, gerekçe olarak da Hız. Peygamberin fiillerin de masiyet (günah) ihtimali olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Ancak bu görüşün hiç bir değerinin olmadığı ortadadır. Çünkü Hız. Peygamber günah işlemekten masumdur.⁽⁹²⁾

Buraya kadar zikrettiğimiz deliller ve şüphelere verilen cevaplar, Hız. Peygamberin fiillerinin sözleri gibi şer'i bir delil

olup, müslümanların bu fiillere uymakla mükellef olduklarını açıkca ortaya koymaktadır.

II- HZ. PEYGAMBERİN TAKRİRLERİNİN DELİL DEĞERİ:

Takriri sünnetin müslümanlar açısından delil değeri hakkında iki görüş vardır. Usul alimlerinin çoğunluğu Hız. Peygamberin takrirlerinin bir delil olup, müslümanlar açısından hüküm ifade ettiği görüşündedirler. Bazıları ise takriri sünnetin delil olmadığını ve bir hükme delalet etmediğini ileri sürmüşlerdir.

Cumhurun bu konudaki delilleri özetle şunlardır:

1- Allah'u Teala Hız. Muhammed (s.a.v.)'i uyarıcı, müjdeleyici, iyilikleri emredip kötülüklerden sakındırıcı bir Peygamber olarak göndermiştir.⁽⁹³⁾ Eğer Hız. Peygamber, önünde İslam'a aykırı düşen bir fiil yapılırsa da, o da buna karşı çıkmazsa, kötülüklerden sakındırmamış olur ki bu da Hız. Peygamber için düşünülemez. Çünkü kötülükten sakındırmak vacip, terki ise günahdır. Peygamber Efendimiz de günah işlemekten masumdur. Öyleyse onun tasvipleri bir delil teşkil eder.

2- İhtiyaç amında fiilin dini hükmünün açıklanmasının (beyanın) geciktirilmesi ittifakla caiz değildir. Hız. Peygamberin takrirlerinin delil olarak kabul edil-

(89) Eşgar, a.g.e. I, 201; Amidi, a.g.e., I, 173.

(90) Buhari, Ezan: 18.

(91) Eşgar, a.g.e., I, 370.

(92) Eşgar, a.g.e., I, 339.

(93) Araf: 157.

memesi ihtiyaç anında beyanın geçikmesi sonucunu doğurur ki bu da caiz değildir.

3- Sahabe bir çok olayda Hz. Peygamberin takrirlerine delil olarak başvurmuştur. Enes b. Malik'e, "**Hz. Peygamberle Arafat'a giderken nasıl davranıyordunuz**" diye sorulduğunda "**Bizden tehlil getirene de tekbir getirene de ses çıkarmıyorduk**" diye cevap vermiştir. Bu hadise, konu ile ilgili örneklerden sadece bir tanesidir.⁽⁹⁴⁾

Bütün bunlarda Hz. Peygamberin takrirlerinin delil olup, tasvip edilen davranışların caiz olduğuna açıkça delalet etmektedir.

Hz. Peygamberin takrirlerinin delil değeri taşımadığını ileri süren bazı alimlerin delilleri de şunlardır :

Hz. Peygamberin sükut edip karşı çıkması şu ihtimallere dayanabilir:

Fiili yapan kişiye, yaptığı fiilin haram olduğuna dair bir bilgi ulaşmadığını bildiğinden dolayı Hz. Peygamber sükut etmiş olabilir. Bundan dolayı bu delil olarak kabul edilemez.

Ancak bu durum Hz. Peygamberin bu davranışa karşı çıkmasına engel değildir. Çünkü İslam'a ters düşen fiillerden sakındırmak Allah Rasulu'nun görevidir ve farzdır. Öyleyse o kişinin aynı hataya bir daha düşmemesi için, yaptığı fiilin haram olduğunun ona duyurulması gerekmektedir. Eğer böyle yapılmaz da, süküt edilirse bu fiilin haram kapsamına girmediği veya nesh edildiği gibi şüphe-

lere yol açabilir. Bütün bunlar da Allah Rasulu hakkında asla düşünülemez.

Daha önce yanlış davranışta bulunan kişiye karşı çıkmış, onu bu konuda uyarı-
mış fakat bu fayda vermemiş ve o kişi fiilinde ısrar etmiştir. Bu kişiyi ikinci defa uyarırsa da yarar sağlamayacağını bildiği için bu davranış karşısında sükut etmiş olabilir. Bunun için bu ikrar delil olamaz.

Fiilin haram olduğunu bildiği halde bunu yapmaya devam eden ve uyarılara kulak asmayan kişi müslüman ise, yaptığı fiilin haram oluşunu nesh edildiği gibi bir şüpheye kapılmaması için yeniden uyarılmalı, bu yanlış davranışına karşı çıkılması gerekir. Hz. Peygamberin, bu yanlış fiili yapmakla birlikte müslüman olan bir kişiyi bu yanlış davranışı ile başbaşa bırakıp onu bu kötülükten sakındırmaması nasıl düşünülebilir?

Bu durum zimmilerin, Hıristiyanların yanlış itikatlarına ve davranışlarına da tekrar tekrar karşı çıkmayı, bunlar karşısında sükut etmemeyi gerektirmez. Çünkü onlar zaten Hz. Peygambere uymayan kişiler olup, fiil ve davranışlarının da haram olduğunu kabul etmemektedirler. Dolayısıyla bunlar bir defa uyarıldıktan sonra, uyarılar her zaman tekrar edilmeyebilir.⁽⁹⁵⁾

Bu cevaplar, Hz. Peygamberin takrir-

(94) Emiri Padişah, a.g.e., III, 128; Amidi, a.g.e., I, 173; Cüveynî, a.g.e., I, 499; Eşgar, a.g.e., II, 96; İbn Hazm, a.g.e., IV, 56.

(95) Amidi, a.g.e., I, 174.

lerinin delil olamayacağını savunanların şüphelerinin yersiz olduğunu ve takriri sünnetin de fiili sünnet gibi delil olup, hüküm ifade ettiğini otaya koymaktadır.

SONUÇ :

Bu çalışmamızın sonuçlarını şu şekilde ifade edebiliriz:

1- Lugatta “**alışılmış yol**” demek olan sünnetin terim anlamı şudur: “**Hz. Peygamber (s.a.v.)’den nakledilen söz, fiil ve takrirlerdir.**” Buna göre sünnet, yapısı bakımından kavli, fiili ve takriri olmak üzere üçe ayrılır.

a- Kavli Sünnet, Hz. Peygamberin sözleridir.

b- Fiili Sünnet, Hz. Peygamberin yapmış olduğu fiilleridir.

c- Takriri Sünnet, Hz. peygamberin huzurunda söylenen bir sözü veya yapılan bir fiili reddetmeksizin susmasıdır.

2- Hz. Peygamberin fiillerini şöyle değerlendirmek mümkündür:

a- Hz. Peygamberin yeme, içme, oturma, ihtiyaçlarını karşılama gibi insan olarak yaptığı fiilleri ibaha ifade eder, ümmeti hakkında da mübahtır. Ancak Rasulullah’ın devamlı olarak belirli bir şekil üzere yaptığı, bu türden olan fiilleri menduptur. Suyu üç defada içmesi, sağ tarafı üzerine uyuması gibi.

b- Hz. Peygamberin yünden yapılmış desenli elbise giymesi, sürme çekmesi, su kabı olarak deri kırba kullanması gibi, yaşadığı çevrenin adetlerine bağlı olarak yapmış olduğu fiiller de ibaha ifade eder.

c- Hz. Peygamberin ziraat, ordunun

tanzimi, hastalık tedavisi gibi alanlarda sırf şahsi görüşü, düşünce ve tecrübelerine dayanarak yaptığı bir takım dünya işleriyle ilgili fiilleri de uyulması gerekli teşri kaynağı sayılmaz, ümmeti hakkında ibaha ifade eder. Ancak bu tür fiiller vahye dayanıyorsa, şer’i olduğuna dair deliller var ise, o zaman hüküm ifade eder, ümmeti bağlayıcı olur ve bu fiiller delillere göre mendup veya vacip hükmünü alırlar.

d- Hz. Peygamberin dörtten fazla evlenmesi, visal orucu tutması gibi kendine mahsus fiilleri ümmeti hakkında hüküm ifade etmez, ümmeti bu fiillere uyamaz.

e- Hz. Peygamberin dini açıklamak için yaptığı fiiller hüküm ifade eder ve bu tür fiiller kendisi hakkında farz ise ümmeti hakkında da farzdır, vacipse vaciptir, mendupsa menduptur. Namaz ve hac gibi mücmel emirlerin yapılmış şekillerini, Rasulullah’ın, fiilleriyle açıklaması bu türün örneklerindedir.

f- Hz. Peygamberin yukarıda sıralanan fiil çeşitlerinin dışında kalan mücerred fiillerinden; vücub, nedb veya ibaha gibi şer’i vasfı bilinenler, ümmeti hakkında hüküm ifade eder. Hz. Peygambere vacipse ümmetine de vaciptir, mendupsa menduptur, mübahsa mübahtır.

Hz. Peygamberin şer’i vasfı bilinmeyen fiilleri hakkında alimler ihtilaf etmişler; bazıları vacip, bazıları mendup, bazıları da mübahtır, derken, bazıları ise tevakkufu yani başka bir delil olmadan belirli bir hükme hamledilemeyeceğini savunmuşlardır.

Bu tür fiillerden Allah'a yakınlık maksadı taşıdığı belli olanlar bizim hakkımızda menduptur. Çünkü Rasullullah'ın bu fiilleri yapması, fiilin terketmekten evla olduğunu ortaya koyar. Allah'a yakınlık maksadı taşıyan en asgari hüküm de nedbtir ve burada yakinen bilinen de budur.

Bu tür fiillerden Allah'a yakınlık maksadı taşıdığı belli olmayanlar, ümmet hakkında mübahtır. Çünkü Hz. Peygamberin bunları yapması, o fiilleri yapmakta sakınca olmadığını ortaya koyar ki bu da ibaha ifade eder. İbihadan daha fazla bir hükme delalet etmesi başka delilleri gerektir. Burada yakinen bilinen ibahadır.

Kendisinde müminler için en mükemmel örnek bulunduğu bildirilen Peygamber Efendimizin fiilleri alimlerin ihtilafları bir yana şüphesiz ki kemalde zirveyi temsil etmektedir. Abdullah b. Ömer'in yaptığı gibi bir müminin, Rasu-

lullah'ın fiillerine uymaya çalışması, onları da davranışlarına rehber edinmesi takdire şayan bir davranıştır.

3- Hz. Peygamberin, huzurunda söylenen bir sözü veya yapılan bir fiili reddetmeksizin tasvip etmesi, susması, o sözün ve fiilin caiz olduğuna delalet eder. Çünkü İslamı öğretmek ve ona aykırı düşen şeylerin yanlışlığını göstermek üzere gönderilen bir peygamberin, batıl bir şey karşısında sessiz kalması düşünülemez.

4- Genel olarak ele alındığında Hz. Peygamberin, vacip mendup olma gibi şer'i vasfı bilinen ve kendine muhsus olmayan fiilleri de sözleri gibi şer'i bir delil olup, bağlayıcıdır. Bu durum ibadetlerin dışında kalan fiiller için de aynıdır.

5- Kavli ve fiili sünnet gibi takriri sünnet de bir delil olup, müslümanlar açısından bağlayıcı hüküm ifade eder.

